

42.

EINDVERSLAG VAN DE COMMISSIE VAN RAPPORTEURS over het ontwerp van wet tot wijziging en aanvulling van de wet van 22 April 1855, *Staatsblad* n°. 32, tot regeling en beperking der uitoefening van het recht van vereeniging en vergadering, en van eenige daarmede verband houdende artikelen van de Wetboeken van Strafrecht en Strafvordering.

Nadat het Voorloopig Verslag der Commissie aan de Regeering was medegedeeld, is van haar ontvangen de navolgende

MEMORIE VAN ANTWOORD.

§ 1. Gelijk in den aanhef van het Voorloopig Verslag wordt erkend, zijn bij de behandeling van het ontwerp in de Tweede Kamer vele bezwaren, welke tegen het oorspronkelijke voorstel waren gerezen, weggenomen. Dat niettemin verschillende groepen van leden verklaarden zich met dit wetsontwerp niet te kunnen vereenigen, is voor den ondergeteekende een aanwijzing, dat wellicht eenerzijds opzet en strekking van het voorstel niet geheel juist worden gewaardeerd, terwijl anderzijds de bezwaren, welke blijkens het Voorloopig Verslag thans nog worden gevoeld, zeer worden overschat.

Dat het wetsontwerp een gematigd karakter bezit, blijkt trouwens reeds uit de omstandigheid, dat ettelijke leden van de Kamer zich afvroegen, of het voorgestelde wel voldoende zal blijken. Voor den steun van deze en van andere zijde ontvangen, is de ondergeteekende zeer erkentelijk.

Hij meent goed te doen thans allereerst nog eens *opzet en strekking van het voorstel* samen te vatten en te wijzen op de punten, waartoe algemeene overeenstemming bestaat.

Het ontwerp beoogt aanvulling en wijziging, voor zoover deze noodig zijn gebleken, van het publiekrechtelijke gedeelte van ons vereenigings- en vergaderrecht. Het beperkt zich dus niet tot de vereenigingen en vergaderingen van staatkundigen aard, welke tot dusver, op zichzelf een begrijpelijk verschijnsel, bij de parlementaire behandeling wel zeer de aandacht hebben gehad.

Getracht is de algemeene beginselen van de wet van 1855, welke in den loop van ruim 80 jaar alleszins zijn beproefd, zoo veel mogelijk te handhaven.

Zoo wordt in het ontwerp, wat *het vereenigingsrecht* betreft, met name het beginsel behouden, dat voor het oprichten van een vereeniging als zoodanig — dus afgezien van het optreden als rechtspersoon — geenerlei machtiging wordt vereischt. Ten aanzien van dit punt bestaat ook, naar aangenomen mag worden, een algemeene overeenstemming van gevoelen.

Ook de normen, in artikel 3 van de bestaande wet opgenomen, welke overtreding „strijd met de openbare orde” ten gevolge heeft, worden door het ontwerp niet veranderd. Wel wordt in samenhang met deze normen een eerste algemeene aanvulling van de wet van 1855 voorgesteld, aanvulling, welke zal gelden voor alle vereenigingen zonder onderscheid, t. w. een wijziging van den aanhef van artikel 3, waardoor de gevallen, waarin overtreding door een vereeniging als zoodanig van de bedoelde normen aanwezig is, nader zullen worden verduidelijkt en ten deele ook zullen worden uitgebreid. Door den nieuwen tekst komt vast te staan, dat voor het al dan niet aanwezig zijn van strijd met artikel 3, niet de opzet der vereenigingsstatuten beslissend is, doch dat bij de beantwoording van die vraag mede

gelet moet worden op de feitelijke werkzaamheid van de vereeniging. Tevens wordt vastgelegd, dat niet slechts het hoofddoel van een vereeniging in deze van belang is, doch dat mede een nevendoeel een vereeniging strijdig kan maken met de openbare orde. De aanvulling van den aanhef van artikel 3 laat ten slotte een zekere speelruimte toe tusschen de vereenigingswerkzaamheid en de in artikel 3 omschreven gevolgen, al is deze speelruimte geringer dan die, welke mogelijk was bij de oorspronkelijk voorgestelde woorden.

Een tweede aanvulling van algemeenen aard, voorgesteld in het wetsontwerp, bevat het nieuwe artikel 4, welk artikel de mogelijkheid opent van een procedure tot vaststelling van het al dan niet verboden karakter van een vereeniging als zoodanig. Tot nu toe was het alleen maar mogelijk op te treden tegen individuele leden van vereenigingen, hetgeen de bestrijding van bedenkelijke organisaties, en in laatste instantie de handhaving van de normen van artikel 3, bemoeilijkte. Ook deze voorziening vindt in beginsel geen bestrijding.

In aansluiting aan de beide voorafgaande voorzieningen wordt in artikel VI, als derde algemeene aanvulling, voorgesteld de regelen omtrent verboden vereenigingen uit de wet van 1855 te doen gelden voor alle vereenigingen zonder onderscheid en ook voor stichtingen. Tegen dit voorstel, hetwelk bedoelt ontduikingen tegen te gaan, zijn geen principieele bedenkingen geuit.

Op het gebied van het vereenigingsrecht worden — om een oogenblik af te zien van voorzieningen als de voorgestelde verhooging van de strafsanctie, gesteld op het misdrijf van artikel 140, tweede lid, van het Wetboek van Strafrecht, (artikel X) en het mogelijk maken van preventieve hechtenis bij dit delict (artikel XI) — voorts eenige bijzondere bepalingen voorgesteld voor Nederlandsche staatkundige vereenigingen, n.l. in het nieuwe tweede en derde lid van artikel 3. Krachtens deze bepalingen zal het verboden zijn, dat vreemdelingen door lidmaatschap, of op andere wijze, aan Nederlandsche staatkundige vereenigingen deelnemen, of dat deze vereenigingen haar werkzaamheid uitstrekken tot het buitenland. De voorschriften bedoelen innemenging van buitenlanders in onze politiek te voorkomen en, daaraan verwant verschijnsel, werkzaamheid van Nederlandsche staatkundige vereenigingen in het buitenland, welke het gevaar doet ontstaan van een min of meer nauwe verbinding van die vereenigingen met buitenlandsche politieke stelsels of van wrijvingen met buitenlandsche mogendheden. De algemeene gedachte dezer voorschriften spreekt, wanneer men een oogenblik de vraag ter zijde laat, hoe men denkt over haar concrete uitwerking, voor zichzelf: de richting van de Nederlandsche staatkunde moet uitsluitend door de Nederlanders worden bepaald en buitenlanders, al dan niet ingezetenen van ons land, behooren zich met onze politiek niet te bemoeien. De jongste geschiedenis van ons werelddeel werpt op de noodzakelijkheid van voorschriften van dezen aard trouwens nog een bijzonder licht.

In *het vergaderrecht* trekt het ontwerp de algemeene lijnen, boven voor het vereenigingsrecht uiteengezet, verder door.

Het ontwerp houdt vooreerst een bepaling in (artikel 23 nieuw), welke vreemdelingen verbiedt het woord te voeren in vergaderingen, ook niet-openbare, waarin uitsluitend of mede de Nederlandsche staatkunde in algemeenen zin wordt behandeld. De bepaling is noodzakelijk, wil niet ontduiking van artikel 3 zeer gemakkelijk zijn, n.l. door politieke vergaderingen niet te doen uitgaan van staatkundige vereenigingen, maar van comité's ad hoc.

Ter betere handhaving van de wet, niet het minst van de nieuwe artikelen 3 en 23, wordt voorts voorgesteld, in gevallen dat het belang der openbare orde dat bepaaldelijk vordert, de politie toegang te verleen ook tot niet-openbare vergaderingen, voor zoover deze uit meer dan tien personen bestaan en uitsluitend of mede door vreemdelingen worden bijgewoond (artikel 19, eerste lid onder 2°, nieuw). Het practisch belang van dit laatste voorstel moet overigens niet worden overschat: het legt enkel in de wet vast, hetgeen thans reeds op grond van bijzondere wetsvoorschriften pleegt te geschieden.

Wijz. en aanv. wet van 22 April 1855, tot regeling en beperking der uitoefening recht van vereeniging en vergadering, enz.

Ten slotte is in het ontwerp een indeeling van de wet van 1855 opgenomen, ten einde het raadplegen van de wet te vergemakkelijken, welke indeeling vrijwel algemeene instemming heeft gevonden.

Zooveel over den opzet en de algemeene strekking van het wetsontwerp. De ondergeteekende komt thans tot de *bezwaren*, in § 1 van het Voorloopig Verslag in het bijzonder naar voren gebracht. Ten einde herhaling bij de beantwoording van deze bezwaren te vermijden, wordt hieronder artikel voor artikel behandeld.

Artikel III. Verschillende leden achtten de omschrijving, in het voorgestelde tweede lid van artikel 3 van de wet opgenomen, te vaag. De strekking van het artikel zou mede daardoor te ruim zijn. Het artikel zou eenerzijds vruchtbaar contact met den vreemde afsnijden, anderzijds ontduiking onvoldoende voorkomen.

Met betrekking tot deze bedenkingen moge het volgende worden aangeteekend.

Vooreerst dit: de aangevoerde bezwaren heffen voor een deel elkaar op. Indien men bevreesd is voor ontduikingspogingen — en deze vrees wordt door de regeering gedeeld —, moet men geen bezwaar maken tegen een ruime formule. Zoodanige formule vormt, naar de ervaring leert, het beste middel om ontduikingen strafrechtelijk met kans van slagen te kunnen achterhalen.

De bepaling zou echter vaag zijn geredigeerd. Dit laatste kan intusschen geenszins worden toegegeven. In de eerste plaats wordt verboden het deelnemen van vreemdelingen „door lidmaatschap of op andere wijze” aan Nederlandsche staatkundige vereenigingen. De woorden „door lidmaatschap of op andere wijze” kan men in deze omschrijving desgewenscht vervangen door een uitdrukking als: „hoe dan ook”, op welke wijze dan ook”. Zij zijn voornamelijk opgenomen om een anders mogelijk misverstand te voorkomen, dat bij „deelnemen” uitsluitend of in de eerste plaats aan lidmaatschap zou zijn gedacht. Ontduiking van het voorschrift langs den weg van anderen intellectueelen of materieelen steun, zou dan toch voor de hand liggen. Als men hiermede rekening houdt, blijft materieel de bepaling, dat vreemdelingen op geenerlei wijze aan Nederlandsche staatkundige vereenigingen mogen deelnemen, men kan het ook zoo zeggen: zich op geenerlei wijze met die vereenigingen en ons staatkundige leven mogen bemoeien. Het voorschrift lijkt volkomen duidelijk en heelemaal niet vaag.

In de tweede plaats zal, wordt het ontwerp aanvaard, krachtens het tweede lid van artikel 3 verboden worden, dat een Nederlandsche staatkundige vereeniging „haar werkzaamheid uitstrekt tot het buitenland”. Ook deze uitdrukking lijkt, hoewel zij in verband met den aard van de materie minder scherp is, en moest zijn, dan de vorige, duidelijk. Het natuurlijk terrein van „werkzaamheid” van een Nederlandsche staatkundige vereeniging is ons eigen land. Ieder uitbouwen van de organisatie in den vreemde leidt tot het reeds boven gesignaleerd gevaar van een min of meer nauwe verbinding met een buitenlandsch politiek stelsel of van wrijvingen met een buitenlandsche mogendheid ter zake van daar te lande niet gewenschte politieke activiteit. Naar aanleiding van de beschouwingen uit het Voorloopig Verslag moge hieraan nog worden toegevoegd, dat de woorden contact, en zeker „oorbaar contact”, met het buitenland niet afsnijden. Alleen het uitstrekken van de vereenigingswerkzaamheid als zoodanig tot het buitenland wordt verboden.

Ten slotte moge, in aansluiting aan hetgeen in het Verslag reeds van andere zijde naar voren wordt gebracht, nog de opmerking worden gemaakt, dat de omstandigheid, dat de nieuwe voorschriften wellicht hier en daar op beperkte schaal zullen kunnen worden ontrokken, geen aanleiding mag zijn hen in het geheel niet tot stand te brengen. Vrijwel ieder wettelijke regeling kan worden ontrokken en wordt ook in werkelijkheid ontrokken. Dit wil intusschen niet zeggen, dat de meerderheid der wettelijke bepalingen

niet zegenrijk zou werken en het algemeen doel dier bepalingen niet zou worden bereikt.

Artikel IV. Kunnen de bezwaren, geuit naar aanleiding van artikel III, tot zekere hoogte worden toegegeven, al is de ondergeteekende van oordeel, dat zij door de leden in het Voorloopig Verslag aan het woord ten zeerste worden overschat, de bezwaren, welke goeddeels deze zelfde leden duchtten van artikel IV, zijn voor hem practisch onverstaanbaar. Deze bezwaren zijn naar zijn oordeel op blz. 3 van het Voorloopig Verslag ook geheel afdoende weerlegd. Waar zij den betrokken leden blijkbaar zeer ter harte gaan, mogen zij hier echter, op gevaar af in herhalingen te vervallen, nogmaals worden behandeld.

Zij kunnen aldus worden samengevat, dat gevreesd wordt, dat, bij het het uitlokken ingevolge artikel 4 van een uitspraak van den burgerlijken rechter omtrent het karakter van een vereeniging, door het openbaar ministerie een rechtbank zal worden gekozen, welke het streven van de betrokken vereeniging slecht gezind zou zijn. Een vereeniging, welke veel bijval vindt in het Zuiden des lands, doch waartegen men bezwaren heeft in het Noorden, zou bijv. te Groningen kunnen worden vervolgd, en omgekeerd. Beter was het naar het oordeel van een aantal dezer leden geweest de rechtbank bevoegd te verklaren, waar de vereeniging is gevestigd of haar hoofdzetel heeft.

Naar aanleiding van deze beschouwingen zij vooreerst opgemerkt, dat de laatste oplossing althans in den vorm, waarin zij wordt voorgesteld, onvolledig zou zijn. Wat zou moeten geschieden met vereenigingen, in het buitenland gevestigd en met haar hoofdzetel aldaar? Aan dit bezwaar zou intusschen door een eenigszins anderen opzet wellicht kunnen worden tegemoet gekomen. Dit geldt echter niet voor de practisch heel belangrijke overweging, dat het, indien bepaalde feiten zich voordoen, welke waarschijnlijk maken, dat een vereeniging strijdig is met de openbare orde, ter vermindering van omslag en ook ter verkrijging van een goede justitie wenschelijk is, dat de mogelijkheid bestaat ter plaatse, waar die feiten worden geconstateerd, op te treden. Anders moet men getuigen, deskundigen en zakelijk materiaal door het geheele land sleepen en zal wellicht een rechter moeten optreden, die minder dan de eigen rechter met de plaatselijke toestanden en de wijze van uitdrukken van de getuigen op de hoogte is. Deze overwegingen spreken trouwens zoo voor zichzelf, dat, voor zoover den ondergeteekenden bekend is, alle strafwetboeken ter wereld, bij vermoeden van eenig strafbaar feit, bevoegd verklaren den rechter van de plaats, waar het feit is gepleegd. Het voorgestelde tweede lid van artikel 4 van de wet van 1855 bouwt te dezen voort op artikel 2 van het Wetboek van Strafvordering. Het heeft, met het oog op vereenigingen, gelijkmatig over het geheele land werkzaam, reeds een zekere nuance aangebracht, zij het dat het groote beginsel van bevoegdheid van den plaatselijken rechter onaangetaast is gelaten. De ondergeteekende heeft bij den opzet van het artikel geen oogenblik kunnen veronderstellen, dat dit beginsel tot bezwaren aanleiding zou kunnen geven.

Wat deze laatste betreft, wordt in het Voorloopig Verslag reeds terecht aangeteekend, dat niet de rechtbank uiteindelijk beslist, doch dat van haar beroep is op het gerechtshof, van het gerechtshof beroep op den Hoogen Raad. De keuze van een bepaalde rechtbank verliest in den loop van deze instanties iedere beteekenis, uitgaand boven het verzamelen en onderzoeken van het feitelijke materiaal, waarop ook in de volgende instanties zal worden voortgebouwd; en juist dit verzamelen en onderzoeken kan het best aan het plaatselijk parket en den plaatselijken rechter worden overgelaten. Hieraan kan nog worden toegevoegd, dat ook niet moet worden vergeten, dat in zaken van groot belang als de verbodenverklaring van een vereeniging niet een willekeurige officier van justitie onafhankelijk over het al dan niet instellen van een vordering beslist. Het parket is voor zijn beslissing verantwoordelijk aan den procureur-generaal bij het gerechtshof en zal in

Wijz. en aanv. wet van 22 April 1855, tot regeling en beperking der uitoefening recht van vereeniging en vergadering, enz.

den regel te voren met den procureur-generaal overleg plegen; de procureur-generaal kan op zijn beurt aanwijzingen ontvangen van Regeeringswege. In laatste instantie kan dus het instellen van iedere vervolging van dezen aard besproken worden in de Staten-Generaal.

De indruk van sommige leden, in het Verslag vermeld, dat de ondergeteekende te licht zou denken over de consequenties van een verbod van een staatkundige vereeniging, is feitelijk niet gegrond. Hij beseft zeer wel de gevolgen en de gevaren van zoodanig verbod. Hij moge er echter in dit verband op wijzen, dat verwacht mag worden, dat juist staatkundige vereenigingen zich aan de nieuwe wettelijke voorschriften zullen houden, waardoor voor een verbod van zoodanige vereenigingen geen feitelijke aanleiding zal bestaan.

Artikel VIII. Tegen dit artikel worden in het Verslag bezwaren aangevoerd van tweeërlei aard. Eenerzijds zijn er leden, welke van dit artikel een zeer ver gaande politieele inmenging vreezen, anderzijds leden, wien het voorgestelde 2°. in het eerste lid van artikel 19 niet ver genoeg gaat: zeer goed achten deze laatste leden het denkbaar, dat er voor de politie goede gronden kunnen bestaan om ook eens poolshoogte te gaan nemen in eene niet openbare vergadering van minder dan tien personen, allen of ten deele vreemdelingen.

De eerstgenoemde bezwaren zijn, nu in de gewisselde stukken en ook bij de mondelinge behandeling in de Tweede Kamer, reeds eenige malen is medegedeeld, dat het hier *niet* gaat om een nieuwe politieele bevoegdheid, maar om het vastleggen in de wet van een bestaande politieele praktijk, niet geheel begrijpelijk. Men kan toch geen bezwaar maken tegen het beginsel van waarheid in de wetgeving. Dat de moeilijkheden, welke men in dezen vrees, in het Voorloopig Verslag wel heel sterk worden gekleurd, blijkt trouwens duidelijk uit de bestaande praktijk. Worden bijv. op het oogenblik conferenties over financieele, industriele, scheepvaart- en andere aangelegenheden door de politie bijgewoond? Maakt de politie op het oogenblik zonder noodzaak inbreuk op het particuliere karakter van familiebijeenkomsten, waarin buitenlandsche bloedverwanten aanwezig zijn? Het zal intusschen duidelijk zijn, dat men, wil ontduiking niet zeer gemakkelijk worden, zoodanige conferenties en bijeenkomsten niet uitdrukkelijk in de wettelijke regeling kan uitzonderen.

Ernstiger acht de ondergeteekende op zich zelf de bezwaren van andere zijde in het Voorloopig Verslag aangevoerd. Niet geheel kan worden ontkend, dat in de grens van tien personen iets willekeurigs gelegen is, al biedt artikel 21 der bestaande wet een zeker aanknooppingspunt. Opgemerkt zij echter, dat de artikelen uit het Wetboek van Strafvordering, de Drankwet, de Vuurwapenwet en andere wetten, welke reeds thans, is het in een concreet geval noodzakelijk dat de politie binnentreedt. dit binnentreden rechtvaardigen, naast het nieuwe artikel 19 zullen blijven bestaan. De politie-autoriteiten zullen dus in de toekomst ook bij kleine samenkomsten niet zonder bevoegdheden zijn.

Artikel IX. Naar het oordeel van verschillende leden gaat dit artikel verder dan noodig is ter bereiking van het met deze voordracht nagestreefde doel. Volgens andere leden zou het artikel de grenzen der redelijkheid overschrijden.

Beide stellingen moeten worden bestreden. Gelijk reeds boven is medegedeeld, is de bepaling een noodzakelijk sluitstuk op de voorschriften, opgenomen in het nieuwe tweede en derde lid van artikel 3. Indien vreemdelingen in de toekomst niet meer zal zijn toegestaan deel te nemen aan Nederlandsche staatkundige vereenigingen, moet ook hun deelneming aan Nederlandsche staatkundige vergaderingen worden beperkt. Anders lokt men ontduikingen uit in dezen vorm, dat staatkundige vergaderingen, welke anders door staatkundige vereenigingen zouden worden georganiseerd, uitgaan van comité's ad hoc. Trouwens voor de vergaderingen geldt dezelfde overweging als voor de vereenigingen: vreemdelingen moeten zich niet mengen in onze nationale politiek.

In dit verband moge nog een algemeene aanteekening worden gemaakt betreffende de beteekenis van het ontwerp voor de staatkundige werkzaamheid van vreemdelingen hier te lande.

Deze beteekenis is tweevoudig. In de eerste plaats zullen de algemeene voorzieningen, in het ontwerp vervat, ook gelden voor vreemdelingen en voor de staatkundige werkzaamheid hier te lande van vreemdelingen onderling. Met name is te dezen het eerste lid van artikel 3 van belang, gelijk dit artikel zal luiden na de aanvulling, voorgesteld in artikel III van het ontwerp, voorts de nieuwe procedure van artikel 4 en het nieuwe artikel 14. Daarnevens zijn in het ontwerp beperkende bepalingen opgenomen voor bemoeiingen van vreemdelingen met het Nederlandsch staatkundig vereenigings- en vergaderwezen, beperkingen, welke naar verwacht kan worden, ook zullen werken buiten het eigenlijke gebied, waarvoor zij zijn geschreven, daar zij de vreemdelingen er van zullen doordringen, dat zij hier te lande als gasten vertoeven.

De ondergeteekende hoopt, dat de nadere aanvulling en afronding van deze bepalingen in een nieuw vreemdelingenrecht, in het bijzonder dan voor wat betreft de eigen organisaties van vreemdelingen, spoedig na het thans aanhangig ontwerp tot stand zal kunnen komen.

§ 2. In het Voorloopig Verslag wordt voorts nog de verhouding besproken van het thans aanhangig wetsontwerp tot het bij de Tweede Kamer aanhangig ontwerp van wet tot wettelijke regeling inzake stichtingen (Gedrukte Stukken, Zitting 1938—1939, 31.).

Ten aanzien van deze verhouding rijzen twee vragen.

De eerste vraag is, of het, bij de opstelling van het thans aanhangige wetsontwerp mogelijk was de bepalingen, welke stichtingen moesten betreffen, niet op te nemen, ten einde deze te bewaren voor een eventueele wijziging van ontwerp n°. 31. De ondergeteekende heeft gemeend deze vraag in geen geval bevestigend te kunnen beantwoorden, daar het wetsontwerp dan, zoolang ontwerp n°. 31 nog niet tot stand zou zijn gekomen, een zoodanige lacune had vertoond, dat het goeddeels zonder beteekening zou zijn geweest.

De tweede vraag, waaraan hij door de beantwoording van de eerste destijds niet toekwam, is deze, of de betrokken bepalingen op den duur wellicht beter naar ontwerp n°. 31 kunnen worden overgebracht. Deze vraag zal bij de verdere schriftelijke en mondelinge behandeling van ontwerp n°. 31 nader onder het oog kunnen worden gezien. De ondergeteekende zou er voor het tegenwoordige niet te diep op willen ingaan. Daarom volstaat hij met de aanteekening, dat hij voorshands niet geheel zeker is, dat overbrenging wenschelijk is. Met hetgeen in het Verslag wordt opgemerkt omtrent „deelneming” in den zin van het nieuwe artikel 3 aan een stichting, kan aanvankelijk ook niet worden ingestemd. Het betreft hier niet een civielrechtelijk, doch een publiekrechtelijk begrip, dat bovendien niet uitsluitend betrekking heeft op de oprichtingshandeling, maar evenzeer op de later volgende werkzaamheid van een stichting. Aan deze latere werkzaamheid, de ontplooiende activiteit van een stichting kan door de meest verschillende personen worden „deelgenomen”; men vergelijkte ook de woorden „op andere wijze” in het voorgestelde tweede lid van artikel 3.

Van de vermelding van „coöperatieve vereenigingen” in het voorgestelde artikel 14 behoeft geenerlei bezwaar te worden gevreesd. Gelijk de ondergeteekende reeds in de Tweede Kamer heeft uiteengezet, moeten deze woorden in formeelen zin worden opgevat. Zij hebben enkel betrekking op vereenigingen, welke in den vorm van de wet van 1925 zijn opgericht. Nieuw op te richten vereenigingen, welke ingevolge artikel 1 van die wet op zich zelf ook den vorm van een coöperatieve vereeniging zouden kunnen kiezen, blijven geheel vrij zich overeenkomstig de wet van 1855 te constitueren.

Wijz. en aanv. wet van 22 April 1855, tot regeling en beperking der uitoefening recht van vereeniging en vergadering, enz.

Het Algemeen Nederlandsch Verbond, en hetzelfde geldt voor de gelijksoortige vereenigingen, in het Verslag bedoeld, heeft het geheel in eigen hand, of het al dan niet door het voorgestelde tweede lid van artikel 3 zal worden getroffen. De ondergeteekende kan te dezen geen algemeene verklaring afleggen, reeds omdat de beslissing in laatste instantie behoort bij den rechter. Hij moge er echter op wijzen, dat indien het Verbond zich er van onthoudt het terrein te betreden van de Nederlandsche staatkunde in algemeenen zin, het, gezien den opzet van artikel 3, tweede lid, in ieder geval veilig is.

De Minister van Justitie,
C. GOSELING.

De Commissie van Rapporteurs heeft gemeend met de mededeeling van dit antwoord aan de Kamer haar Eindverslag te kunnen sluiten.

Vastgesteld den 26sten April 1939.

DE JONG.
VAN ASCH VAN WIJCK.
JANSSEN DE LIMPENS.
BRIET.
VAN SASSE VAN YSSELT.